

JANNI RODARINING "CHIPPOLINONING SARGUZASHTLARI" ASARIDA QO'LLANILGAN "O'ZGARUVCHAN OTLAR"(NOMI ALTERATI)NING BADIY MANZARA YARATISHDAGI AHAMIYATI

Ergashova Baxora Sayfillo qizi

O'zDJTU, o'qituvchi
ergashova.baxoram@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tadqiqot ishida italyan tilida mavjud o'zgaruvchan otlar(nomi alterati) haqida umumiy ma'lumotlar berilib, ularning badiiy xususiyatlari J.Rodarining "Chipollinoning sarguzashtlari" asari tahlili asosida yoritiladi. Otlarning mazkur turi, asosan bolalar adabiyotida keng qo'llaniladi va badiiy obraz yaratishda o'rni katta sanaladi.

Kalit so'zlar: otlarning tuzilishiga ko'ra turlari, o'zgaruvchan otlar, maxsus suffikslar, Piyozbosh, "Chipollinoning sarguzashtlari".

Аннотация. В данной исследовательской работе даны общие сведения об альтеративных существительных (nomi alterati) в итальянском языке, а также выделены их художественные особенности на основе анализа произведения Дж. Родари «Приключения Чиполлино». Этот вид словосочетание широко используется преимущественно в детской литературе и играет важную роль в создании художественного образа.

Ключевые слова: типы существительных по структуру, переменные существительные, специальные суффиксы, Чиполлино, «Приключения Чиполлино».

Annotation. This research work gives general information about alterative nouns (nomi alterati) in the Italian language, and also highlights their artistic features on the basis of the analysis of G. Rodari's work "The Adventures of Cipollino". This type of word combination is widely used mainly in children's literature and plays an important role in creating an artistic image.

Keywords: noun structure types, variable nouns, special suffixes, Cipollino, The Adventures of Cipollino.

Boshqa Hind-Yevropa tillar oilasiga mansub tillar singari italyan tilida ham so'zlarning semantik, morfologik, leksik o'ziga xosliklari mavjud bo'lib, ular ustida bir qator ilmiy izlanishlar olib borilgan. Xususan, XX asrning 50-yillarida Italiyada yagona adabiy tilni shakllantirish, sheva va lahjalarning diatopik va diastratik jihatlarini chuqur o'rgangan holda, fonetik va leksik jihatdan adabiy til me'yorlariga mos keladiganini topish tilshunos olimlar uchun asosiy masalaga aylandi. Bugungi tadqiqot ishimizda italyan tilida ot so'z turkumining umumiy xususiyatlari hamda otlarning tuzilishiga ko'ra turlari haqida nazariy ma'lumotlar

berilib, Janni Rodarining "Chippolinoning sarguzashtlari" asarida keltirilgan o'zgaruvchan otlarning umumiy tavsifi hamda badiiy manzarani shakllantirishdagi ahamiyati xususida fikrlar keltiriladi. So'z turkumlarining o'rganilish tarixi antik davrlarga borib taqaladi. O'sha davr faylasuf, mantiqshunosh va tilshunoslari bu borada ilk marta juda qimmatli fikrlar bildirganlar. Masalan, Arastu so'z turkumlari sonini 3 ta deb ko'rsatgan va unga ot, fe'l, va bog'lovchi vositalarni kiritgan. Oradan qariyb 12–13 asr o'tgandan keyin, ulug' bobokalonimiz Mahmud Koshg'ariy ham so'z turkumlari sonini 3 ta deb ko'rsatgan. So'z turkumlari nazariyasining rivojlanishi, olimlarning bu masala bilan shug'ullana boshlashishi barobarida so'z turkumlari soni ham ortib bordi. Bu holat asosan, 19–20- asrlarda keng taraqqiy etdi.

Italyan tilida so'z turkumlarining mustaqil hamda tobe kategoriyalari mavjud bo'lib, ot so'z turkumi mustaqil kategoriyadagi turkum sanaladi hamda sifat, olmosh va son kabi boshqa turkumlar unga tobelanib keladi. Otlar ma'nosiga, tuzilishiga hamda vazifasiga ko'ra bir nechta turlarga bo'linadi. Quyida otlarning tuzilishiga ko'ra turlariga, ularning gaplar va matnlardagi ekspressiv vazifalariga alohida to'xtalib o'tmoqchimiz. Italyan tili roman tillari turkumiga kirib, uning bobo tili lotin tili sanaladi. Shunga ko'ra, mazkur til tarkibidagi juda ko'p xususiyatlar lotin tilining elementlarini o'zida mujassamlashtirgan, ya'ni otlar tuzilishiga ko'ra 4 turga bo'linadi: sof otlar, yasama otlar, o'zgaruvchan otlar va murakkab otlar.

O'zgaruvchan otlar(nomi alterati) so'z o'zgartiruvchi qo'shimchalar yordamida yasaladigan otlar hisoblanib, ular yangi so'z hosil qilmasdan, o'zi birikib kelayotgan otga qo'shimcha ma'nolarni yuklaydi. Italyan tilida o'zgaruvchan otlarning quyidagi ko'rinishlari mavjud:

Diminutivi (kichraytiruvchi, kamaytiruvchi)-o'zi birikib kelgan otlarga kichraytirish va ozaytirish ma'nolarini yuklaydi hamda otlarning asoslariga -ino, -ello, -etto suffikslarini qo'shish bilan yasaladi: fratellino-kichik uka, ukacha; asinello-eshshakcha, rametto-kichik shox, shoxcha kabilar.

Vezzeggiativi(erkalovchi, yaxshilovchi)- o'zi birikib keladigan otga nafaqat ozaytirish ma'nosini, balki erkalash, maqtash, yoqimlilik kabi bir qator yaxshi sifatlarni ham yuklab keladi. Otlarning asosiga -uccio, -uzzo, -icciolo, -erello, -icino, -ellino, -etto kabi suffikslarni qo'shish orqali yasaladi: fiorellino-gulcha(chiroyli gul), venticello-yengil shamol, passerotto-chumchuq bolasi, polapon.

Accrescitivi(ko'paytiruvchi, oshiruvchi)- otlarga kattalashtirish, kuchaytirish ma'nolarini yuklaydi va ularga -one, -ozzo, -accione kabi suffikslarni qo'shish orqali yasaladi: bambinone-baquvvat bola, predicozzo-yaxshigina tanbeh berish.

Dispregiativi(yomonlovchi, afsuslanuvchi)- otlarga nafrat, xunuklik, yoqimsizlik kabi bir qator salbiy ma'nolarni yuklaydi va ularga -accio, -astro, -aglia, -onzolo, -uncolo suffikslarini qo'shish orqali yasaladi: ragazzaccio-yomon bola, bezori, ladruncolo-o'g'rivaccha, mediconzolo-yomon shifokor.

O'zgaruvchan otlar (nomi alterati) nafaqat og'zaki nutq jarayonida, balki badiiy matnlarda qahramonlar xarakterlarini yanada yorqinroq namoyish etishda, sodir bo'layotgan voqea-hodisalarni aniqroq hikoya qilishda keng qo'llaniladi. Ayniqsa, bolalar adabiyotida yaratilgan aksariyat asarlarda o'zgaruvchan otlarning keng qo'llanilganligini guvohi bo'lamiz. Quyida J.Rodarining “Chippolinoning sarguzashtlari” asarida keltirilgan bir nechta o'zgaruvchan otlarning leksik-semantik tahlilini ko'rib chiqamiz. “Chipollinoning sarguzashtlari” Ikkinchi Jahon urushidan so'ng yaratilgan bo'lib, unda muallif yaxshilar va yomonlar o'rtasidagi kurashni emas, balki ozodlikka erishish uchun talab etiladigan birdamlik, jasurlik, hurfiylik g'oyalarini ilgari suradi. Mazkur asar orqali biz urushdan keyingi yillarning ijtimoiy, siyosiy, madaniy aspektlarini yaqqol ko'rishimiz mumkin. Asar sarlavhasining o'zidayoq muallif o'zgaruvchan otlarga murojaat qiladi. Ya'ni “Cipollino” so'zi “cipolla”-piyoz so'zidan yasalgan bo'lib, “piyozcha, kichkina piyoz” kabi ma'nolarni anglatadi. Demak biz “Le avventure di Cipollino” birikmasini “Mitti piyozboshning sarguzashtlari”, tarzida tarjima qilar ekanmiz.

Qahramonimiz o'smir yoshiga yetib qolgan Piyozbosh bo'lganligini hisobga olib, Rodari uning jussasining kichikligi, ammo yuragi kattaligini ifodalash uchun mana shunday otlardan ko'proq foydalanadi. Uning oila a'zolarini ham shunday nomlaydi: Cipollone(katta Piyozbosh)-otasi, Cipolletto(Piyozboshcha)-ukasi, Cipolluccio(Yoqimtoy Piyozbosh)-akasi. Asarda Cipollino obraziga qarama-qarshi obraz bu-Limonbosh obrazi hisoblanadi. Bir o'rinda u shunday tasvirlanadi: *Si fermo' davanti a lui, piantandosi per bene sulle gambette storte e lo redargui' severamente* – U uning oldida to'xtadi, qiyshiq oyoqchalari ustida yaxshilab joylashdi va unga qattiq ta'na qildi. Gambette so'zi gamba-oyoq so'ziga -etto-, qo'shimchasini qo'shib yasalmogda va oyoqlarning kichik va ko'rimsiz ekanligini ifodalab kelmoqda.

Il povero Cipollone diventa' tutto verde dalla tremarella-Bechora ota Piyozbosh qattiq titroqdan yashil tusga kirdi. Ushbu gapda cipolla so'ziga -one-kattalashtirish ma'nosini beruvchi qo'shimcha qo'shilishi natijasida u ota Piyozbosh, deya tarjima qilinmogda, tremarella so'zi esa, tremare-titramoq so'zidan hosil qilingan bo'lib, qattiq, kuchli titroq ma'nolarini ifodalamoqda.

-Ma cosa dite, aveva una mitragliatrice nel taschino?-Nimalar deyapsiz, uning cho'ntakchasida avtomat bor edimi? Bu o'rinda mitti cho'ntakchada avtomat olib yurishning iloji yo'qligi, bu esa asar yoritib berayotgan davrning nohaqliklarini namoyon qilar edi. Ota Piyozbosh Limonboshning tuhmatlari evaziga qamoqqa tushib qoladi.

Intanto, da tutte le parti la gente veniva a vedere la casetta di Zucchina- Bu vaqtda har tomondan mitti Qovoqboshning jajjigina uyini ko'rgani odamlar to'planishardi. Qovoqboshning uyi jajji va bejirim ekanligi -etto- suffiksi orqali ifodalanmogda: *Nella casa del sor Zucchina, la mano destra sta in cucina, la mano sinistra sta in cantina, le gambe in camera da letto, e la testa esce dal tetto.*- Qovoqboshning uyida, o'ng qo'li oshxonada, chapi yerto'lada-yu, oyoq

yotoqxonada, boshchi tomning ustida. Satrlarda guvohi bo'lganingizdek, uning uyi juda kichkina, ammo asarda o'sha mitti uy uchun juda katta soliq to'laydi. Asardagi oddiy aholi hatto nafas olganliklari uchun, yomg'ir ostida turganliklari uchun, yer ustida yurganliklari uchun ham katta miqdorda soliqlar to'lashadi.

Ladrone,-gridava Pomodoro,-Brigante! Tu hai costruito un palazzo sul terreno che appartiene alle Contesse del Ciliegio.-Yaramas o'g'ri-baqirdi Pomidorbosh-Qaroqchi! Sen Olchabosh grafinyalarga tegishli yerda saroy qurib olibsan! Yuqoridagi misolda keltirilgandek, Qovoqboshning uyi juda ham kichkina edi, bu yerda esa, uni nohaq ayblashib, saroy qurib olding deyishadi, ya'ni muallif mazkur davrda oddiy aholi ustidan zodagonlarning o'rnatgan qat'iy va nohaq munosabatlariga urg'u berib o'tadi.

Yuqorida keltirilgan misollardan ko'rishimiz mumkinki, italyan tilida o'zgaruvchan otlar(nomi alterati) bolalar adabiyotida o'z ahamiyatiga ega va keng qo'llaniladi. "Har qanday leksik birliklar, ibora, birikma, maqol, umuman, matn tarjimasida biz ma'lumot yuboruvchi(mittente) sifatida konteksni(contesto) to'g'ri va ta'sirchan yo'l (canale) bilan qabul qiluvchi, tinglovchiga (destinatario) yetkazib berishimiz lozim". Janni Rodari tomonidan yozilgan "Telefonda aytilgan ertaklar", "Quvnoq she'rlar", "Uchtadan oxiri bor ertaklar" kabi bir qator to'plamlarda ham otlarning mazkur turidan ko'p foydalanilgan. Bu esa, mitti o'quvchilarni real hayotda sodir bo'layotgan voqea-hodisalarni o'z dunyo qarashlari doirasida tushunishlariga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Йўлдошев Б., Курбонов Т. Бадий асар тили ва услуги масалалари (услужбий қўлланма). – Самарқанд: СамДУ нашри, 2007.
2. Musayev Q. Tarjima nazariyasi asoslari. – T.: Fan, 2005.
3. Gak V., Grigoriev B. Teoriya i praktika perevoda. – Moskva, 2010
4. Виноградов В.С. Перевод: Общие и лексические вопросы. Учебное пособие. – М.Книжный дом "Университет"". 2006.
5. B.Ergashova, Italyan tilida maqollarning semantik va strukturaviy tahlili. So'z san'ati jurnali, 2023.